

BAZI EĞİTİM BİLİMİ KAVRAMLARINA İLİŞKİN GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Ahmet DUMAN*

ÖZET

Kavramların doğru bir şekilde Türkçe'ye çevrilerek doğru, yerinde ve ortak kullanılması gerçekliğin daha iyi anlaşılması ve akademik diyalogun gerçekleşmesi için son derece önemlidir. Bu makalede, seçilmiş; eğitim, yetiştirim, öğrenme, öğretim, öğrenim, örgün-yaygın-algın eğitim, yaşam boyu öğrenme, öğrenme toplumu gibi bazı eğitim kavramlarının kullanımlarına ilişkin genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Böylece, kavramların Türkçe'ye çevrilmesi sırasında karşılaşılan yanlışlara işaret edilerek, bu konuda etkili bir akademik diyalog ortamının oluşturulması önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Eğitim Kavramları: Eğitim, Öğrenme, Yetiştirim, Öğrenim, Öğretim, Örgün-Yaygın-Algın Eğitim, Öğrenme Toplumu

CRITICAL ANALYSES OF SOME SELECTED CONCEPTS IN THE FIELDS OF EDUCATIONAL STUDIES

ABSTRACT

Correct translation of concepts into Turkish and their common usage in an appropriate context are crucial to better understanding of the reality. In this article, it is intended to make an overall discussion of the use of some selected educational concepts as education, training, learning, teaching, study, formal-nonformal, informal education, lifelong learning and learning society. By doing so, it is pointed out that there are some mistakes in the translation of some selected educational concepts. Therefore, it is suggested to constitute an effective academic dialogue.

Key Words: Educational Concepts: Education, Learning, Training, Teaching, Study, Formal-Nonformal-Informal Education, Learning Society.

Giriş

Gün geçmiyor ki, eğitimle ilgili kavramlar yanlış ya da farklı anlamlar yüklenilerek çıkmasın karşımıza. Eğitimle ilgili pek çok kavramın yanlış bir tercümeyle, farklı anlamlar yüklenilerek değişik yerlerde kullanılması neredeyse olağan hale geldi. Bir eğitim bilimci olarak bu durumdan son derece rahatsız olmaya başladığım için bu yazıyı kaleme almak gereğini hissettim. Üç partili koalisyon hükümeti olan 57. hükümetin son demlerinde AB'ye giriş konusunda yapılan tartışmalardan birisi olan "öğrenme hakkı" konusunda siyasi parti liderlerinin yazılı ve sözlü demeçleriyle karşılaşınca, bir kez daha aynı gereksinimi hissedip, bu yazıyı kaleme almanın bir gereklilikten öte zorunluluk olduğuna karar verdim.

Bu çalışmanın amacı, yanlış bir tercümeyle, farklı anlamlar yüklenilerek değişik yerlerde kullanıla gelen bazı eğitim kavramları hakkında

* Doç.Dr. Muğla Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

genel bir değerlendirmenin yapılarak, eğitim bilimciler arasında bu konuda akademik bir diyalog başlatılmasına yardımcı olmaktır.

Bu nedenle, yanlış bir tercümeyle, farklı anlamlar yüklenilerek değişik yerlerde kullanılagelen bazı eğitim kavramlarına değinmeden önde, Kavram nedir? Kavramların doğru ve yerinde kullanılması niçin önemlidir? Kavramların yanlış kullanılmasının olası nedenleri nelerdir? Bu yanlış kullanımları önlemek ya da en aza indirmek için neler yapılabilir? sorularına kısaca değinilecektir.

Kavram nedir?

Kavram, kavramak sözcüğünden üretilmiş ve “düşünceyle kavranılan” anlamındadır. Bu anlamda kavram, “nesnel gerçekliğin insan beynindeki yansıma biçimidir”. Bunun için de, her kavram doğrudan ya da dolaylı olarak nesnel gerçekliği içerir. Kavramlar, bilimsel ve felsefi uslamla (reasoning) için gerekli bilgileri ileten araçlardır. Başka bir deyişle, kavramlar bilimsel düşünme, tartışma ve ifadelendirme için gerekli olan araçlardır, ve bu araçlar yoluyla bilimsel düşünülebilir, tartışılabilir. Bunun için, her bilimsel disiplin kendisiyle ilgili kavramların açık seçik tanımlanması, adlandırılması ve aydınlatılması sorumluluğu ile yüz yüzedir.

Diğer yandan, kavramlar nesnel gerçekliklerden yansıdıkları için, tıpkı nesnel gerçeklik gibi kesin, durgun, sonsuz ve mutlak değildirler. Bunun için de, zaman içinde gelişir ve yenilenirler. Başka bir deyişle, tarihsel süreç içerisinde dönemseller olarak anlam değişikliklerine uğrarlar. Bu noktada kavramlar kendilerine yüklenen anlamları sabit bir şekilde koruyamaz. Bunun için de, kavramların “kavramlar tarihi” bağlamında anlaşılması daha da önemli ve yaşamsal hale gelmektedir. Kavramlar, soyutlardır ancak “somuttan kopmuş soyutlar” değil de “somutla bağlantılı soyutlardır” (Hançerlioğlu, 1982:208-211, Özlem 2002).

Kavramların doğru ve yerinde kullanılması niçin önemlidir?

Kavramla ilgili yukarıda yapılan kısa tartışmadan da anlaşılacağı gibi, kavramlar bilimsel düşünebilme, tartışabilme, üretebilme ve uslamlayabilme için olmazsa olmaz araçlardır. O halde nesnel gerçeklik kavramlar sayesinde kavranılabilir, anlaşılabilir, adlandırılabilir ve bilinebilir. Demek ki, kavramlar ortak değilse nesnel gerçekliğin anlaşılabilir ve bilinebilir hale getirilmesi pek olanaklı değildir. Nasıl ki, aynı dili konuşmayan iki insanın karmaşık bir konu üzerinde anlaşması olanaklı değilse, benzer nesnel gerçekliklerle ilgilenen ancak ortak kavramlar kullanamayan insanların da o nesnel gerçekliği kavraması ve onu anlaşılabilir hale getirmesi olanaklı değildir.

Kullanılan kavramlar, o kavramları kullananların nesnel gerçekliğe ilişkin duruşlarını, dünyaya bakışlarını ve dünyayı algılayışlarını hem belirler

Bazı Eğitim Bilimi Kavramlarına İlişkin Genel Bir Değerlendirme

hem de gösterir. Kavramların ne söylediğini anlamak ve kavramların söylediğine katılmak/kabul etmek/desteklemek ya da reddetmek farklı şeylerdir. Örneğin: Küreselleşme kavramının anlamını kavramak başka, küreselleşmeci ya da küreselleşmeye karşı olmak başkadır.

Yukarıda ifade edildiği gibi, kavramlar nesnel gerçekliğin yansımasıdır ve “somutla bağlantılı soyutlardır”. Ancak hangi nesnel gerçekliğin yansımasıdır? Ve hangi somutun, somutla ne kadar bağlantılı olduğu soyutlardır? Bu çerçevede içinde ele alındığı zaman, bilimsel bilginin kimler tarafından üretildiği, dolayısıyla kavramların ortaya çıktığı yerlerdeki adlandırılışı ile sonradan o kavramla yüz yüze gelmiş insanların, o kavramları adlandırılışı sorunsalı çıkmaktadır ortaya.

Bu sorunsal yüzünden de, kavramların yanlış adlandırılması/kullanılması vb. durumlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Özellikle, Türkiye gibi yarı-çevre ülkelerde kavramların o ülkelerdeki dilde ifade edilmesi akademik diyalogun sağlanması için ciddi, örgütlü ve planlı bir çabayı zorunlu kılmaktadır. Aksi takdirde, bir süre sonra yabancı dillerin istilasını kabul etmek ya da “kendi dilimizin bilim dili olarak yetersiz olduğunu” söyleyerek, okul öncesinden yüksek öğretime yabancı dilde eğitime teslim olmak gerçeğiyle yüzü yüze kalınmaktadır.

Kavramların anlamlarının ve adlandırılmasının ortak hale getirebilmesi hiç şüphesiz kolay bir iş değildir. Bu amaçla bir şeylerin yapılabilmesi için öncelikle akademik bir diyalogun ve mesleki örgütlülüğün var olması gerekmektedir. Akademik diyalog çerçevesinde, her disiplin kendisiyle ilgili kavramlar hakkında planlı, programlı ve ciddi bir çaba içerisine girerek, o kavramların kavranılması ve adlandırılması konusunda sorumluluk üstlenebilir. 1980 askeri darbesiyle ortadan kaldırılan eski Türk Dil Kurumu'nun çabaları bazı ip uçları vermesi açısından yararlı olabilir.

Eğitim Bilimleriyle İlgili Bazı Kavramsal Yanılgılardan Örnekler

Eğitim bilimleriyle ilgili pek çok kavram aynı alanın akademisyenleri tarafından bile farklı biçimlerde ifade edilebilmektedir. Yanlış bir tercümeyle, farklı anlamlar yüklenilerek değişik yerlerde kullanılagelen bazı eğitim kavramlarından bir kaç örnek vererek tartışmayı sürdürmek istiyorum. Bu çalışmada, Öğrenme-öğretim-öğrenim, eğitim (education, terbiye) - yetiştirim (training, formation, talim), yaygın-örgün-algın eğitim, öğrenme toplumu (learning society) gibi kavramlar ele alınacaktır.

Eğitim ve Yetiştirim

Eğitim sözcüğünün İngilizce karşılığı olan “education”, Latince beslemek anlamına gelen “educare” ve dışarı çekmek, ortaya çıkarmak, bir yere doğru götürmek anlamına gelen “educere” sözcüklerinden türetilmiştir. Eğitim

sözcüğü ise Türkçe'nin eski kaynaklarında "iğit" şeklinde kullanılmıştır. "İğit" fiili ise, "yetiştir, besle, özen göster, bak" anlamına sahiptir. "İğitgen", eğitimci anlamında, "bedeni ve ruhu besleyen" anlamına sahiptir (Börekçi 2000).

Eğitim sözcüğü üç farklı anlamda kullanılabilir: **(a)** Kurum ya da dizge olarak eğitim. Örneğin: İlk Çağ Eğitimi, Japon Eğitimi, Türk Eğitimi, Fransız Eğitimi denilince, bir bütün olarak eğitim bakanlığı, öğrenciler, öğretmenler ve kurumların tamamı ifade edilmektedir. **(b)** Bir eylem olarak eğitim: Eğitim bu anlamda bir eylemdir ve bu eylemin sonucunda ortaya çıkan ürüne bakılarak değerlendirme yapılır. Örneğin: Eğitimin düzeyi düşüyor denildiği zaman, eylem olarak eğitimden söz edilmektedir. **(c)** Süreç Olarak Eğitim: İki ya da daha fazla sayıdaki insanın kasıtlı, planlı ve programlı olarak bir araya gelmeleri ve etkileşimleri sürecidir. Eğitime süreç olarak bakıldığı zaman eğitim okulun sınırlarını aşmaktadır (Tanilli,1988).

Eğitimi, "formal" ve "formal olmayan" diye ikiye ayırarak, "formal eğitimi" de yaygın ve örgün diye ikiye ayırmak anlaşılması güç bir durumdur. Çünkü, bu makalede ele alındığı gibi, UNESCO eğitimin sadece okulla sınırlı olmayıp yaşam boyu devam eden bir süreç olduğuna vurgu yapmak amacıyla 1960'lı yıllarda yaptığı sınıflamaya göre, eğitim örgün (formal), yaygın (nonformal) ve algın (informal olarak sınıflandırılmıştır. Formal eğitim, zaten örgün eğitim demektir. Yukarıda sözü edilen çeviri yanlışı ya da yanlış kullanım için (Fidan ve Erden 1987, Demirel ve Kaya 2002).

Yetiştirim (training), Türkçe kaynaklarda pek yaygın olarak kullanılmamakla beraber çok ender de olsa 'yetiştirme' ya da 'yetişim' olarak karşımıza çıkabilir. Genellikle Türkçe eğitim bilimi alanyazınında yetiştirim yerine, hem yetiştirim hem de eğitim anlamında sadece eğitim kullanılır ve eğitime hem eğitim hem de yetiştirim anlamları yüklenir. Örneğin çıraklık eğitimi ya da hizmet-içi eğitim kavramlarındaki eğitim aslında yetiştirim olmalıdır. Bu kavramların İngilizce karşılıklarına bakıldığı zaman, eğitim (education) yerine yetiştirim (training) sözcüklerinin daha yaygın kullanıldığı görülebilir. Çıraklık yetiştirimi yerine çıraklık eğitimi deyiminin kullanılması, eğitimin ikisini de kapsadığı gerekçesine dayandırılabilir.

Oysa yetiştirim, eğitimin mesleki olan boyutudur ve bir meslekte ya da işteki üretkenliği ve verimliliği artırmak için o işe ya da mesleğe yönelik bilgi, beceri ve tutumları kazandırmayı hedefleyen eğitim etkinliklerine yetiştirim denir. Okul düzeyindeki eğitim, yetiştirimi de kapsayabilir ama okul sonrasında mesleki bilgi ve becerilerin kazanılmasını hedefleyen eğitimin, yetiştirim olarak ele alınması gerekir. Çünkü, okuldışındaki bu etkinliklerin planlanması, programlanması, finansmanı, yönetimi ve bireylere olan getirisinin okul düzeyindeki mesleki eğitimden farklılık göstermesi beklenir.

Bazı Eğitim Bilimi Kavramlarına İlişkin Genel Bir Değerlendirme

Başka bir deyişle yetiştirim, bir kimsenin belirli bir işi gereğince yapabilmesi için kazanması zorunlu olan bilgi, beceri ve tutumların sistemli bir şekilde geliştirilmesidir. Oysa eğitim, okul düzeyinde yetiştirimle beraber başka hedeflere de yönelmek zorundadır. Örneğin: Bireylere içinde yaşadıkları toplumun gelenek-göreneklere ve kültürel mirasını aktarmak ve benimsetmek, dolayısıyla onların hem iyi bir yurttaş hem de iyi bir meslek adamı olmalarını amaçlayabilir. Yetiştirim önceden belirlenmiş bilgi, beceri ya da tutumların sistematik, planlı, denetim altında ve okul sonrasında ya da dışında kazandırılması olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda mesleki eğitime referans vermek için kullanılır. Yetiştirim, öğrenenlerin alışkanlıklarını ve davranışlarını şekillendirme ya da becerilerin kazanılması olarak da görülebilir.

Eğitim ve yetiştirim arasında yakın bir benzerlik olduğu için birinin diğeri yerine kullanılması sadece Türkçe alanyazında değil İngilizce alanyazında da sık karşılaşılan bir sorundur. Eğitim ve yetiştirim genellikle iki uç kutup olarak kabul edilir. Eğitim zekanın geliştirilmesi, yetiştirim el becerilerinin geliştirilmesi olarak görülür.

Ziya Gökalp ise yetiştirim (talim) ve eğitim (terbiye) arasında şöyle bir ayırım yapmaktadır (Ergin 1977:1353'den aktarılmıştır):

“...Talim; ferdi, tabii ilimlerle techiz ederek onu muhite intibak ettirir. Yani maddi kanunları istihdam edecek bir iktidara malik eder. Terbiye ise onu hars yani milli marifetlerle teslih ederek, içtimai muhite intibak ettirir. Yani içtimai kuvvetleri sevk ve idare edecek bir iktidara malik eder.”

Yetiştirim sözcüğünün daha askeri bir sözcük olduğunu ileri sürenler bile vardır. Nitekim yetiştirimin karşılığı olduğu düşünülen “talim” sözcüğü, sözlüklerde ‘meşk ile yetiştirme ya da alıştırma’ olarak tanımlanmakta ve askeri bir çağrışım uyandırmaktadır. Yetiştirimin karşılığı olarak düşünülen talim sözcüğünün aynı zamanda ‘askerlik idmanı’ anlamı da vardır. Talim sözcüğünden askeri deyimler olan ‘talimgah taburu’, ‘talim atışı’ ve ‘talimatname’ ‘talimhane’ gibi deyişler de türetilmiştir. Yetiştirim ile eğitim arasındaki farkı bir örnekle ifade etmek gerekirse; Örgün eğitim sırasında okulda yabancı dil öğrenmek eğitim, ama okul bittikten sonra (okul sonrasında) ya da okul dışında mesleki amaçla yabancı dil öğrenmek yetiştirimdir.

Öğrenme, Öğretim ve Öğrenim

Öğrenme-öğretim-öğrenim kavramları sık sık bir birlerinin yerine sanki eş anlamlıymış gibi kullanılmaktadır. Oysa bu üç kavram bir biriyle ilişkili ancak bir birinden oldukça farklı kavramlardır. Öğretim, öğrenmenin belirli bir amaç/amaçlar doğrultusunda başlatılması, yönlendirilmesi ve gerçekleştirilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Öğretim süreci öğeleri öğrenci, öğretmen,

program, amaçlar ve araçlardan oluşur. Bazı öğrenmeler öğretim süreci olmadan gerçekleşebilir ama bu tür öğrenmelerin daha az kalıcı olabileceği doğrultusunda görüşler vardır.

Öğretim bir etkinlik olarak da tanımlanabilir. Bu yaklaşıma göre öğretim, A kişinin (öğretmen) bir şeyler öğretme amacıyla, bir şeyler öğrenmeye niyetli B kişisi (öğrenci) ile bir araya gelerek, X konularında (bilgi, beceri, değer vb) etkileşimleridir. Burada en az iki kişinin kasıtlı olarak bir şeyler öğrenmek ve öğretmek amacıyla bir araya gelmeleri söz konusudur. Eğer bu girişim başarısız ise, genellikle başarısız bir öğretimden çok başarısız bir öğretme girişiminden söz edilir. Bu ise, geleneksel öğretim sürecinin öğretmen merkezli olduğunu göstermesi açısından ilginçtir (Demirel ve Ün 1987). Bu geleneksel anlayışa göre, öğretme bir bilgi aktarma olarak görülür. Öğrenciler boş bir kap öğretmen de dersler, sınavlar ve kitaplar yoluyla bu kabı bilgi, beceri, tutumlarla dolduran birisidir. Bu geleneksel anlayış günümüzde büyük oranda terk edilmiş, öğretmen (teacher) yerine kolaylaştırıcı (facilitator), öğrenci (student) yerine öğrenen (learner) sözcükleri kullanılmaya başlanılmıştır. Bilgileri aktarmak yerine, bilgiyi elde etme ve kullanma yollarının öğretilmesi, yani öğrenmenin öğretilmesi öncelik kazanmıştır. Bunun için öğretim sürecini öğrenciye bir şeyler verme değil de, öğrenmeyi öğrenmenin kolaylaştırılması süreci olarak tanımlamak daha doğru olur ve bunun için de daha çok kabul görür.

Öğretim, İngilizce’de *teaching* ya da *instruction*, Fransızca’da *enseignement*, Almanca’da *lehren* ya da *Ausbildung* sözcüklerine karşılık gelir. Eski Türkçe’de ise öğretimin karşılığı olarak *tedrisat* kullanılmaktadır. Örneğin: tevhid-i tedrisat. Tedris ise tedrisatın eylem ya da tekil halidir ve sözlüklerde “ders verme”, “ders okutma”, “ders öğretme” olarak ele alınmaktadır. Öğretim, tıpkı eğitim kavramında olduğu gibi dizge (sistem), eylem ve süreç olarak kullanılabilir. İlköğretim denildiği zaman, ilköğretim dizgesinden bahsedilirken, dil öğretimi denilince bir eylem ve süreçten bahsedilmektedir.

Öğretim süreci, bu sürece katılan öğrenci ya da öğrenen tarafından ifade edilirken öğrenim olarak adlandırılır. Öğrenim, eskilerin deyişiyle “tahsil” anlamına gelmektedir. Türkçe’de yanlış bir şekilde kullanıldığı gibi öğrenim, öğrenme sözcüğünün karşılığı ya da eş anlamlısı değildir. Uyarın ile tepki arasındaki ilişki ya da “deneyim sonucu oluşan ve az ya da çok süreklilik gösteren davranış değişikliği” (Jarvis 1990) olarak tanımlanabilen ve eski Türkçe’deki karşılığı “taallüm” olan öğrenme kavramı ne öğretim ne de öğrenim kavramıyla eş anlamlıdır. Örneğin: Bir görüşme sırasında “orta öğretimimi 1987 yılında tamamladım” yerine “orta öğrenimimi 1987 yılında tamamladım demek daha doğru olur”. Çünkü buradaki öğretim sürecine ben öğrenci olarak katılmışımdır. Öğretim sürecinden genel olarak söz ediliyorsa,

Bazı Eğitim Bilimi Kavramlarına İlişkin Genel Bir Değerlendirme

öğrenim yerine öğretim sözcüğü tercih edilir. Örneğin: Yüksek Öğretim Kanunu veya Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği. Öğrenim kavramının yanlış kullanıldığı bir diğer durum ise yaşamboyu öğrenme(lifelong learning). kavramıdır Pek çok eğitim bilimci tarafından bile “yaşamboyu öğrenme” kavramının ‘yaşamboyu öğrenim’ olarak Türkçeleştirilmesi büyük bir yanılgıdır.

Örgün, Algın ve Yaygın Eğitim

Bu üçlü sınıflama temel olarak UNESCO tarafından 1960’lı yıllarda geliştirilmiş olup daha çok az gelişmiş ülkelerde geniş bir kullanıma sahiptir. Bu sınıflandırma, eğitimin sadece okullar olarak yani örgün eğitim olarak görülemeyeceği vurgusunu yapmakta ve eğitimin olarak yaşam boyu bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Bu sınıflandırma da yine çok geniş bir çeşitlilik içermektedir. Yaşam boyu eğitim, eğitim kavramını tüm boyutlarıyla bir bütünlük içinde görür. Bu bütünlük örgün- yaygın - algın eğitim boyutlarını kapsar ve bu boyutları yatay ve dikey olarak bütünleştirme çabası içerisindedir. Bu üçlü sınıflama eğitim kavramına yukarıda sözü edilen vurguyu yapmak ve bunu pekiştirmek amacıyla UNESCO tarafından geliştirilmiş ve günümüzde sadece çok az sayıdaki az gelişmiş ülkede kullanılmaktadır.

Yaygın eğitim kavramı konusunda Dünyaca bilinen uzmanlar olan Coombs ve Ahmed (1973:17-22) bu üç kavramı şöyle tanımlar:

Örgün eğitim ilköğretimden üniversiteye, özel konularda ve kurumlarda hiyerarşik olarak yapılandırılmış ve kronolojik olarak derecelendirilmiş öğretim ve mesleki yetiştirim olarak tanımlanır. Algın eğitim bireylerin çevrelerindeki günlük deneyimlerden, eğitsel etkilerden ve kaynaklardan, aileden, komşulardan, işten, oyunlardan, pazar yerinden, kütüphaneden ve kitle iletişim araçlarından tutumlar, değerler, beceriler ve bilgileri yaşamboyu edinme sürecidir. Yaygın eğitim belirli bir gruba belirli amaçlarla var olan örgün eğitim sisteminin dışında bağımsız olarak ya da daha geniş etkinliğin önemli bir parçası olarak düzenlenmiş bir eğitimsel etkinlik olarak tanımlanabilir.

Titmus ve arkadaşları (1985:26,52,65) tarafından derlenen ve Türkçe’ye A. Ferhan Oğuzkan tarafından çevrilen, UNESCO’nun Yetişkin Eğitimi Terimleri sözlüğünde ise bu 3 kavram şöyle tanımlanır:

“Örgün eğitim, resmi olarak planlanan ve ardışık biçimde düzenlenen, öğretmen ve öğrencinin üzerine düşen görevlerin açıkça tanımlandığı, öğretmenin eğitim amacıyla öğrenciyi yönetmeye çalıştığı ve sorumluluk aldığı, öğrencilerin yazılma veya alınmasıyla ilgili işlemlerin yerine getirilmesini gerektiren eğitimidir”

Ahmet DUMAN

“Yaygın eğitim, öğrencilerin yazılması veya alınması gibi işlemleri gerektirmeyen veya bu gibi işlemleri istemeyen eğitim programları”

“Algın eğitim, her bireye yaşamboyu günlük yaşantılardan, eğitimsel etkilerden ve çevre kaynaklarından - aileden, komşulardan, işten, oyundan, pazardan, kitaplardan ve kitle iletişim araçlarından - tutumlar, değerler, beceri ve bilgiler kazandıran süreç”

Örgün ve yaygın eğitim kavramları tablollaştırılarak **Çizelge 1**'de görüldüğü gibi amaç, süre, içerik, sunma ve denetim açılarından karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Görüldüğü gibi, örgün-yaygın-algın eğitim konusunda ilgili alanyazın ile UNESCO arasında, özellikle yaygın eğitim konusunda, bazı temel farklılıklar vardır. Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı gibi, UNESCO'nun yaygın eğitim anlayışı öğrencilerin yazılması veya alınması gibi işlemleri gerektirmemesi noktasında odaklanmaktadır. Oysa diğer tanımda, belli bir gruba belli amaçlarla bir eğitsel etkinliğin örgün eğitim sisteminin dışında bağımsız olarak ya da daha geniş kapsamlı bir etkinliğin parçası olarak düzenlenmesi söz konusudur. İkinci bölümde de ele alınan Türkiye'nin yaygın eğitim tanımı ise daha bir farklı bakışı yansıtmaktadır. Bu tanıma göre, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, herhangi bir kademesinde bulunan ya da bu kademedен çıkmış bireylere yönelik olarak örgün eğitim sisteminin yanında veya dışında onların ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda düzenlenen etkinliklerin tümü yaygın eğitim olarak ele alınabilmektedir. Türkiye'de yaygın eğitim olarak adlandırılan etkinliklere katılanların yazılması veya alınması gibi işlemler yapıldığına göre, hatta bu etkinlikler sonucunda belgeler bile düzenlendiğine göre, Türkiye'deki yaygın eğitim anlayışı UNESCO'nun yaygın eğitim anlayışıyla uyuşmamaktadır.

Çizelge1: Yaygın ve Örgün Eğitim Karşılaştırması

Örgün Eğitim	Yaygın Eğitim
amaç uzun dönemli ve genel, ve kredi temelli	kısa dönemli, özel ve kredi temelsiz
Süre Uzun dönemli, hazırlayıcı ve tam zamanlı	kısa dönemli, dönüşlü ve yarı zamanlı
İçerik Akademik, girdi merkezli, standartlaşmış katılanlar giriş koşulları ile belirlenir	Pratik, çıktı merkezli, giriş koşulları katılanlarca belirlenmiş, bireyselleşmiş
Sunum kurumsal temelli, katı yapılanmış ekonomik ve toplumsal çevreden soyutlanmış öğretmen merkezli, yoğun kaynak kullanarak	çevre temelli, esnek yapılanmış yerel toplumla ilgili öğrenen merkezli, az kaynak kullanarak
Denetim Dışsal ve hiyerarşik	özyönetimli ve demokratik

Kaynak: Coombs 1989.

Bazı Eğitim Bilimi Kavramlarına İlişkin Genel Bir Değerlendirme

UNESCO'nun tersine, yaygın eğitim alanı çok genel bir amaçla toplumsal, ekonomik ve sosyokültürel boyutları olan bir kavram olarak ta kullanılmaktadır. Buradan hareketle, yaygın eğitimin amacı toplumsal kalkınma, mesleki ilerleme, kırsal kalkınma ve siyasal bütünleşme olarak ifade edilebilmektedir. Bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için yaygın eğitimin örgün eğitimle ve diğer kurumlarla büyük oranda bir bütünleşmeye gitmesi ve yaygın eğitimin ulusal düzeyde büyük bir desteğe sahip olması gerekmektedir. Oysa Dünyadaki uygulamalara ve ilgili alan yazına bakıldığı zaman yaygın eğitim kavramı kullanımdan hemen hemen kalkmış bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerin hemen hiç birinde bu kavram, temel kavramlardan birisi olarak kullanılmaz.

Dünyada yaygın eğitim kavramı ile ilgili olarak, işaret edilmesi gereken üç temel yanlış vardır. Bunlardan birincisi, eğitimin ayrı bir kalkınma sektörü olduğu, bunun için eğitimin diğer kalkınma sektörlerine referans vermeksizin tümleşik bir bütün olarak örgütlenebileceği, planlanabileceği ve yönetilebileceği görüşüdür. Bu büyük bir yanılgıdır. Eğitim kalkınmanın temel öğelerinden birisidir ancak, diğer öğelerden ayrı düşünülmemelidir. Aksi takdirde eğitimin kalkınmaya olan etkileri sınırlanır. İkinci yanlış ise, yaygın eğitimin örgün eğitime ve diğer kurumlara bir seçenek olarak görülmesidir.

Başka bir deyişle yaygın eğitimini örgün eğitimin bir alternatifi olarak kabul edilmesi, ve buradan hareketle yaygın eğitimin alternatif bir sistem olarak görülmeye başlanmasıdır. Yaygın eğitim bu anlamda bir sistem değildir. Yaygın eğitim, örgün eğitimin dışında belirli gruplara belirli amaçlarla düzenlenmiş eğitsel etkinlikler olarak ele alınmalıdır. Üçüncü yanlış ise, yaygın eğitimin temel olarak yoksul ve okullaşamamış grupların eğitimi olduğu doğrultusunda ortaya çıkan görüşlerdir. Aslında yaygın eğitim, sadece eğitim olanaklarından yoksun kalmış bir grubun değil, aynı zamanda yüksek derecede eğitim görmüş grupların eğitimini de kapsayabilir. Yaygın eğitim, bu bağlamda tüm yaşlar için yaşam boyu süren mesleki eğitim ve yetiştirim olanakları sağlar. Bu da, çeşitlenmiş yaygın eğitim programları ile örgün eğitim sistemi arasında bir bağ kurma çabasını gerektirir. Böylesi bir çaba ise sadece bürokratik bir kaosa neden olur.

Buradan hareketle, yukarıda da ifade edildiği gibi, Türkiye'deki yaygın eğitim kavramına yüklenen anlamın, UNESCO tarafından *nonformal education* kavramına yüklenen anlamdan oldukça farklı olduğu söylenebilir. Yukarıda sözü edilen üç temel yanlışın üçü de Türkiye'deki kavramlaştırmada göze çarpmaktadır. Örneğin: Hala geçerli olan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Yasası (madde 18), eğitim dizgemizi (sistem) örgün ve yaygın eğitim biçiminde iki ana bölüm olarak ele almaktadır. Ancak yasanın çıkarıldığı 1973 yılından bu yana yaygın eğitim ile örgün eğitim arasında ne bir bütünlük, ne bir tamamlayıcılık ne de bir geçiş vardır. Yaygın eğitim, eğitim dizgesi içinde giderek 'üvey evlat'

olarak görülmeye başlanmış ve bu durum artarak sürmüştür. Oysa, bunun böyle olacağı daha yasanın çıkışından bellidir. Tamı tamına 64 maddeden oluşan, 1983 ve 1997 yıllarında iki kez değişikliğe uğrayan 1739 sayılı yasanın, sadece 3 maddesi yaygın eğitim ile doğrudan ilgilidir. Yaygın eğitimin kapsam, amaç ve görevleri, kuruluşu ve eşgüdümü (koordinasyon), sözü edilen bu yasanın 40, 41 ve 42.maddelerinde ele alınmıştır. Sadece üç maddenin yaygın eğitimle ilgili olması oldukça anlamlı olsa gerekir (Duman 2001).

Öğrenme Toplumu

Bu noktada altı önemle çizilmesi gereken temel bir yanlış, “*learning society*” kavramının Türkçeye ‘öğrenen toplum’ olarak çevrilmesidir. Oysa buradaki ‘*learning*’ toplumun öğrenmesi değil, toplumun öğrenmeye kaynaklık etmesi anlamındadır. Toplum tek başına bir varlık değildir. Bireylerden ve kurumlardan oluşan bir bütündür. Bireylerin sürekli olarak öğrenmesi ya da öğrenmeyi bir yaşam biçimi haline getirmesi sonucu toplumun değişmesi ve yeniliklere uyum sağlaması olanaklıdır. Öğrenme toplumu, öğrenme fırsat, olanak ve kolaylıklarının en geniş şekliyle ve herkes için yaşamboyu ulaşılabilir olduğu; içinde öğrenmenin derinlemesine kök saldığı/yerleştiği bir toplum olarak görülmektedir. Burada, ‘*learning*’ sözcüğü ile nitelenen toplum, öğrenmeye kaynaklık eden, öğrenmenin en temel bir insan gereksinimi ve hakkı olarak, içerisinde derinlemesine kök saldığı/yer aldığı bir toplumdur. Öğrenme toplumu, gelecekteki toplumunu betimlemek için kullanılan bir kavramdır. Öğrenme toplumu, her isteyen bireyin yeni bilgi, beceri ve tutum edinmek amacıyla kolayca ulaşabileceği ve katılabileceği öğrenme, eğitim ve yetiştirim olanaklarına sahip olmasını ya da bu bireylere sözü edilen olanak ve fırsatların sunulabildiği bir toplumu ifade etmektedir. Başka bir deyişle, öğrenme toplumu kavramı herkes için yaşamboyu eğitim olanağının temel bir insan hakkı olarak sunulduğu bir toplumu ifade etmektedir (Duman 2000).

‘Öğrenme’ sözcüğünün eğitime tercih edilmesi sonucunda kullanımı artmış ve öğrenme sözcüğü bazı sözcüklerin önüne konularak , öğrenme ‘örgütü, okulu, üniversitesi, kenti vb’ kavramlar ortaya çıkmış ve bu tür kavramlar giderek de yaygınlaşmaktadır. Oysa, bu deyimlerdeki “*learning*” sözcüğü sıfat (adjective) değil, isim (noun) olarak kullanılmaktadır. Tıpkı “*learning psychology* (öğrenme psikolojisi) ve *learning methods* (öğrenme yöntemleri)” deyimlerinde olduğu gibi. Aksi takdirde öğrenen psikoloji ve öğrenen yöntemler diye Türkçeleştirilmesi gerekirdi. Ancak ne var ki, Türkiye’de “*learning society*” kavramına yüklenen anlamı Türkçeleştirmek isteyen eğitim bilimciler, doğrudan bu konuda yapılmış çalışmalara bakmak yerine, paragraf aralarında geçen “*learning society*” deyimini üzerinden hareket ederek kavramı Türkçeleştirmeyi tercih etmişlerdir. Başka bir deyişle işin kolayına kaçmışlardır. Bu konuda daha ayrıntılı tartışma için (Bknz. Ranson 1994, Edwards 1995, Hughes & Tights 1995, Jarvis 1997, Duman 1999, 2002).

Bazı Eğitim Bilimi Kavramlarına İlişkin Genel Bir Değerlendirme

Öğrenme toplumu kavramının arkasına yaşamboyu eğitimin yanısıra farklı mantıklar da yerleştirilebilmektedir. Bunlar verimlilik, toplumsal değişme, öğrenme örgütünün geliştirilmesi, öğrenme piyasası, öğrenme ağları, eğitilmiş toplum, yurttaşlık ve hakkaniyet. Eğer öğrenme toplumu fikri geliştirilmek ve yaşama aktarılmak isteniyorsa değişmesi gereken dört temel yapıdan söz etmek gerekir. Bunlar: **(a)** Merkezi hükümet, **(b)** Yerel yönetimler, **(c)** Okullar ve diğer eğitim-öğretim kurumları, ve **(d)** Ana-babalarla beraber yerel toplum. Bu dört yapısal değişme alanı ile beraber eğitimin yönetiminin de şu dört temel ilkeye göre oluşturulması gerekmektedir. Bunlar: **(a)** Kamu yararı, **(b)** Topluluğu ilgilendiren konularda topluluk üyelerinin katılımını olanaklı kılmak, **(c)** Yenilikçi bir yerinden yönetim, ve **(d)** Çok yönlü saydamlık (transparency) ve hesap verilebilirlik (accountability) (Ranson 1994).

Sonuç Yerine

Bu yazının amacı Eğitim Bilimleri alanıyla ilgili kavramların Türkçeleştirilmesi sorunuyla ilgili olarak, Eğitim Bilimciler arasında akademik diyalog başlatılması yolunda bir ilk adım atmaktır. Eğitim Bilimleriyle ilgili pek çok kavram ya yanlış tercüme edilmekte, ya yapılan tercümeden habersiz olunmakta böylece ilgili kavramların toplumun büyük kesimince yanlış ya da farklı anlamlarda kullanılmasının önüne geçilememektedir.

Üç partili bir koalisyonundan oluşan 57.hükümetin iktidarı sırasında AB'ye girme konusunda yapılan tartışmalarda sık sık karşılaşılan bir konu da “ana dilde eğitim hakkıyla” ilgiliydi. 57.hükümetin Başbakanı ve Yardımcıları bunu farklı farklı kavramlarla ifade ettiler: “Anadilde eğitim”, “anadilde öğrenme”, “anadilde öğrenim” ve “anadilde öğretim” farklı kavramlardır. Başka bir deyişle yine siyasi parti liderlerinin ifadeleriyle “Kürtçe eğitim”, “Kürtçe öğrenme”, “Kürtçe öğretim” ve “Kürtçe öğrenim” kavramları birbirlerinden farklı kavramlardır. Dolayısıyla bu kavramlarla ifade edilenler farklı “nesnel gerçeklikler” ya da farklı “düşünceyle kavranılandır”. Bunun için de, nesnel gerçekliğin bir tür ifade biçimi olan aynı kavramın insan beynindeki yansıma biçimi farklılaşmaktadır. Bu ise çok ciddi bilimsel, eğitimsel, toplumsal ve siyasal bir iletişim sorununun başlangıcıdır. Bu sorunun çözümüne yönelik olarak yapılabilecek ilk girişim Eğitim Bilimcileri arasında akademik bir diyalog başlatılmasıdır.

KAYNAKÇA

- Börekçi, M. (2000) “Yabancı Dille Öğretim”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Dil Bilimi ve Dil Öğretimi Özel Sayı, 204-218.
- Coombs, P. H. & Ahmed, M. (1973) *New Paths to Learning*, UNICEF: New York.

Ahmet DUMAN

- Coombs, P. H. (1989) “*Formal and Nonformal Education: Future Strategies*” in *Lifelong Education for Adults: An International Handbook*, Edited by C. Titmus, pp.57-9, Pergamon Press: Oxford, New York, Beijing, Frankfurt, Sao Paulo, Sydney, Tokyo, Toronto.
- Demirel, Ö. & Ün, K. (1987) *Eğitim Terimleri*, Şafak Matbaası: Ankara.
- Demirel, Ö. ve Kaya, Z. (2002) “Eğitimle İlgili Temel Kavramlar”, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, s.3.22, Edt.Ö Demirel ve Z. Kaya, Pegem A Yayıncılık: Ankara.
- Duman, A. (1999) “The Demise of Local Government Adult Education in England and Wales and the Idea of Learning Society”, *International Journal of Lifelong Education*,18:2:127-35.
- (2001) “Türkiye’de Eğitim-Öğretimin Genel İlke ve Amaçlarına Yetişkinler Eğitimi Açısından Eleştirel Bir Bakış”, *Cevat Geray’a Armağan*, ss.315-330, Mülkiyeliler Birliği Yayınları: 25: Ankara.
- (2002) “AB, Türkiye ve Eğitim”, *Mülkiye*, Sayı 233, Cilt XXVI, Sayfa191-207.
- (2000) *Yetişkinler Eğitimi*, Ütopya Yayınevi: Ankara.
- Edwards, R. (1995) “Behind the Banner: Whither the Learning Society?”, *Adults Learning*, 6:6:187-89.
- Ergin, O. (1977) *Türk Maarif Tarihi*, Cilt 3-4, Eser Matbaası: İstanbul.
- Fidan, N.ve Erden, M.(1987) *Eğitim Bilimine Giriş*, Geliştirilmiş 2.Bası, Kadioğlu Matbaası: Ankara.
- Hançerlioğlu, O. (1982) *Felsefe Sözlüğü*, (Geliştirilmiş Altıncı basım), Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Hughes, C. & Tights, M. (1995) “The Myth of the Learning Society”, *British Journal of Educational Studies*, 3: September:290-304.
- Jarvis, P. (1990) *An International Dictionary of Adult and Continuing Education*, Routledge: London and New York.
- (1997) “Paradoxes of the Learning Society”, Paper Presented at the International Conference on Lifelong Learning: Reality, Rhetoric and Public Policies, 4-6 July 1997, Guildford, England, Conference Proceeding pp.175-81.
- Özlem, D. (2002) *Kavramlar ve Tarihleri I*, İnkılap Yayınevi: İstanbul.
- Ranson, S. (1994) *Towards the Learning Society*, London:Cassel.
- Tanilli, S. (1988) *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?*, Amaç Yayıncılık: Ankara.

Bazı Eğitim Bilimi Kavramlarına İlişkin Genel Bir Değerlendirme

Titmus, C & al (1985) *Yetişkin Eğitimi Terimleri*, UNESCO, İbedata, Çeviren. A. Ferhan Oğuzkan, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Milli Eğitim Basımevi: Ankara.